

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Педагогічний інститут**

Кафедра мистецьких дисциплін початкової освіти

**Мистецтво в сучасній школі:
*проблеми, пошуки***

Збірник наукових праць

За загальною редакцією професора М.В. Вовка

Випуск X

**Івано-Франківськ
2016**

1. Далькроз Е. Ритм, його виховне значення для життя і мистецтва / Е. Далькроз // 6 лекцій / пер. Гнесіної. – М., 1929.
2. Дем'янчук О. Н. Методика художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи : навч.-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів і вчителів школи / Дем'янчук О. Н.. – К. : ІЗМН, 1996. – 56 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна і мистецька : навч. посібник / О. П. Рудницька. – К., 2000. – 270 с.
4. Тараканова А. П. Танцюйте з нами : навч.-метод. посібник для вчителів хореографії (1–4 кл.) і керівників хореографічних гуртків (початковий рівень) загальноосвітніх і позашкільних навч. закладів / Тараканова А. П. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. – 160 с. : нот., іл.

УДК 373.3: 371.214.114   Олександра Качмар, Світлана Барило
Види театрального мистецтва
на уроках музики в першому класі

Серед уроків естетичного циклу предмет «музика» є уроком, основною метою якого є розвивати творчі здібності і творче самовираження школярів у різних видах мистецької діяльності. Проведення інтегрованих уроків музичного мистецтва стимулює творчість вчителя і його вихованців, спонукає дітей сприймати мистецькі твори, розмірковувати стосовно художніх образів, імпровізувати. Розроблені завдання у даній статті нададуть можливість застосовувати творчий підхід й використовувати у створенні власних варіантів творчих завдань, керуючись при цьому дидактичною, розвивальною та виховною метою кожного уроку.

Ключові слова: театральність, мистецькі твори, творчий підхід, творчі завдання, розвивальна мета.

Conducting integrated lesson stimulates the creativity of the teacher and his pupils, encourages the children to perceive the artwork, think about art images and improvise. The developed tasks will give an opportunity to implement the approach and use the in personal variants of tasks guided by didactic, training and educational purpose of each lesson

Keywords: Theatrical arts, art works, training and educational purpose, creativity, creative tasks

Постановка проблеми. Потреба забезпечення вчителів предметної галузі «Мистецтво» сучасними технологіями навчально-виховної роботи, спрямованої на пізнання мистецтва і творчого самовираження молодших школярів у різних видах мистецької діяльності, зумовило до написання даної статті.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченням методик і підходів для розуміння музики засобами театру займалися вчені-педагоги минулого і сучасності. Ця проблема є актуальною і дієвою для вивчення. Проблема театралізації на уроках знаходиться в центрі уваги музикантів-педагогів Ю. Алієва, О. Марчак, Р. Біля. Такі педагоги, як В. Букатов, А. Єршова, писали про режисуру уроку музики, спілкування і педагогічний артистизм вчителя. Л. Виготський звертав увагу у своїх роботах на уяву і творчість у дитячому віці. Недостатнє вивчення даної проблематики і посприяло написанню даного дослідження.

Мета даної роботи полягає у розкритті механізмів сприймання музичних творів засобами театралізації.

Виклад основного матеріалу. Специфіка уроків музики в молодших класах пов'язана з їх віковою особливістю – незвичайною художньою обдарованістю, унікальним творчим потенціалом, емоційним відгуком на прекрасне: дітям притаманна талановитість. І важливо не втратити унікальної можливості дитячого віку для розвитку художньо-творчих здібностей, оскільки компенсувати їх неможливо.

У першому класі діти знайомляться з різними мистецькими творами, ефективно пізнають нове у власній творчо-практичній діяльності. Першокласник у пізнанні цікавої мистецької інформації через виконання творчо-пошукових завдань, що спонукають до сприймання мистецьких творів, осмислює та інтерпретує їхній зміст, розмірковує стосовно художніх образів, імпровізує із засобами виразності різних видів мистецтв.

Розроблені у статті завдання є типовими і не залежать від конкретних мистецьких творів, що дозволяє використовувати їх в умовах самостійного підбору музично-дидактичного матеріалу до уроку.

У другому семестрі навчання (лютий-березень) за програмою рекомендовано вивчення теми, присвяченій видам театрального мистецтва. Перед вчителем стоїть цілий комплекс завдань: сформувати уявлення учнів про театр, розвинути емоційно-позитивне ставлення до театрального мистецтва, підвести першокласників до розуміння специфіки діяльності актора, сформуванати загальне уявлення про театральні професії. Учні ознайомлюються з драматичним, музичним і ляльковим театрами.

З перших хвилин уроку вчитель заінтригує школярів повідомленням: під час наступних занять вони зазирнуть за лаштунки різних театрів, ознайомляться з оперою, балетом і музичною казкою, відвідають лялькові спектаклі та перевтіляться у героїв різних спектаклів. І все це – не виходячи з приміщення класної кімнати! Вчитель переконує, що треба вірити в дива, які трапляються на уроках мистецтва, і розгадати загадки мови ще одного виду мистецтва – мистецтва театру. Супроводжуватиме школярів на цьому уроці допитливий Буратіно. З ним діти відвідають різні театри і «допоможуть» герою збагнути відмінності між ними.

Розпочати урок можна у формі гри-подорожі: вчитель виконує роль Буратіно, а учні перевтілюються у мешканців Сонячного міста, які мандрують у ньому. Такі ігри вимагають від вчителя підготовки наочних матеріалів достатньо великих розмірів, наприклад, малюнків, фото-або спроектованих на інтерактивну дошку слайдів, а також відеоматеріалів (фрагменти вистав різних театрів). Порівнюючи фрагменти вистав, акторів, які грають у театрах, у процесі обговорення з учителем учні зможуть зробити висновки про характерні особливості драматичного, музичного і лялькового театрів.

За основу вчителеві бажано брати попередній досвід тих дітей, які відвідали будь-яку театральну виставу. Відповідей таких учнів можна «відштовхуватись» під час евристичної бесіди про театр. Якщо бесіду вибудовано методично правильно (вчитель – «Буратіно» увесь час щось не розуміє і потребує пояснень дітей), то учні зрозуміють, що театр – це особливий чарівний світ, а головні чарівники в ньому – актори. За допомогою особливих засобів вони можуть розповісти нам про події, про переживання й почуття людей. Театри бувають різні: в оперному театрі артисти співають, у балетному всі почуття й думки герої передають рухами, у драматичному театрі розмовляють, а у ляльковому вся вистава розігрується за допомогою ляльок. Є особливий вид театру – дитячий

музичний театр, у якому відбуваються музичні вистави для дітей. У театрі працює багато людей. Крім акторів, є ще художники, композитори, письменники, гримери, костюмери та ін.

Кожне завдання слід застосовувати на етапі закріплення занять. Мета уроку буде досягнутою, якщо учні розглянуть малюнки на сторінці музичного мистецтва із зошита-альбому, який ведеться під час уроків музики, підручника чи роздаткового матеріалу, який підготує вчитель до кожної теми. Учні дадуть назви різним видам театру (драматичний, музичний і ляльковий) та пригадають, що у них виступають актори, танцівники (артисти балету) і ляльки. Такі початкові уявлення доповняться інформацією про маски, костюми, декорації і творчою роботою у ляльковому театрі Буратіно на уроці образотворчого мистецтва. Бажаними будуть і екскурсії до різних театрів міста, які можна здійснити на канікулах чи у вихідні дні. Враження учнів від вистав чудово доповнять уроки в семестрі [1, с.53, 307].

Однак, щоб відвідати театральну виставу, потрібно прийти до театру. Продовжуючи тему уроку про різні види театру, вчитель має розповісти дітям легенду або міф Давньої Греції про доньок Зевса – дев'ять муз, покровительок різних видів мистецтва. А саме: Мельпомену, яка є музою і царицею театрального мистецтва, Терпсіхору – покровительку танцю та ін.

Цікавою для першокласників стане гра-змагання на кмітливість: підбери ключики до замочків, що відчинять вхід до театру. На аркуші намальовано три шпаринки від замків та три ключики. Необхідно знайти відповідні форми та поєднати язичок ключика зі шпаринкою за допомогою лінії, проведеної олівцем. Там будуть намальовані три ключики – скрипковий – до музичного театру, іграшковий, який відкриє двері до лялькового театру, і ключик у формі маски чи іншого атрибуту, яким відкриються двері до драматичного театру. Ті учні, які першими виконають завдання, можуть стати помічниками вчителя у наступних конкурсах.

На подальших уроках перед учнями відчиняться двері музичного театру, в якому вони ознайомляться із жанром «балет». Створити враження, зрозуміти і відчутти особливість цього жанру необхідно на основі фрагментів балетних вистав у відеозапису. Їхній перегляд і обговорення у класі допоможе вчителеві підвести дітей до розуміння балету як синтезу різних видів мистецтв, сприймання балетних вистав як поєднання музики і танцю, драматичного й образотворчого мистецтва.

Розмову про балет варто розпочати з танцю, пригадавши з учнями, що танці можуть багато про що розповісти. А як саме? Звичайно, за допомогою різних жестів, поз і рухів. У будь-якому танці кожний рух головою, тулубом, руками і ногами має своє значення. Так і в балеті. Все, що написано у казці мовою слів, композитор відтворив мовою музики, а танцівник втілює мовою рухів. Про все це діти дізнаються разом із персонажами «Лускунчика» П. Чайковського. Після перегляду коротких фрагментів балетної вистави і слухання музики з балету першокласники спробують «оживити» балетну сценку, випробувавши себе у ролі балерини і танцівника балету. Їм необхідно повторити пози танцівників, які мають свій зміст (поза Маші означає «я тебе люблю», Мишачого короля означає «я нападаю», Лускунчика – «я захищаю»), і здогадатися, що вони виражають. Отже, танцівники у балеті застосовують різні пози і рухи для того, щоб відобразити характери персонажів балету. Саме завдяки ним ми здогадуємося, що відбувається на сцені, як розгортаються події, і співпереживаємо разом з героями вистав.

Важливо на уроці зробити акцент на значенні музики у балеті, націлити учнів на те, щоб вони самі висловлювали думки: як композитор розповідає про Машу, Лускунчика, Мишачого короля – якою є мелодія, ритм, сила звучання музики, які інструменти її виконують? [2, с.59]

Цікавою знахідкою уроку може стати гра у «тіньовий театр»: кого ти впізнаєш за «кулісами» театру? Учні по черзі заходять за завісу і показують кілька різних образів, інші діти їх розгадують. У грі діти зможуть реалізувати свої пантомімічні здібності, бажання виразити себе мовою тіла, а інші учасники – отримати задоволення, впізнаючи тваринок, персонажів вистав тощо. Головне, що в учасників гри з'явиться ще один привід для колективного обговорення про виразні можливості рухів у створенні образів. Оскільки у пластичних вправах кожна дитина використовує свій власний запас рухів, тому доцільно спрямувати бесіду у виховне русло (виховна бесіда), підкресливши, що наші рухи говорять за нас. Красиві рухи свідчать про гармонійну людину, тому варто працювати над культурою своїх рухів, тренувати поставу, удосконалювати своє тіло.

Можна запропонувати творче завдання «Костюмер театру»: підібрати елементи одягу і відповідні атрибути артистам балету «Лускунчик», з'єднавши лінією елемент з персонажем. Якими будуть їхні костюми? Для цього потрібно буде послухати музику до

балету і уявити персонажів. Музика надихне школярів на створення костюма, вибір кольору, оздоблення деталей. Завдання такого типу розвивають дослідницький інтерес школярів, оскільки створюють можливість для пошуку: учні самостійно моделюють різні ситуації – «Кому з героїв належить ця шабля? На кого перетвориться Маша, якщо одягне такий капелюшок?».

Продовжуючи тему «У світі балету», учні пригадують разом з учителем, що балет – це спектакль, у якому герої спілкуються між собою за допомогою жестів, рухів, тобто мови танцю. Оскільки балет – це музичний спектакль, то важливе значення у ньому належить оркестру музичних інструментів. Оркестр – це великий колектив музикантів, які грають разом. Вчитель пропонує назвати відомі учням музичні інструменти і музикантів – скрипаль, трубач тощо. Однак для гри в оркестрі музиканти розсаджуються у певному порядку – групами. Про назви груп учні спробують здогадатися самостійно. Як називається група, в якій грають скрипки, альти, віолончелі й контрабас? (Струнні). А чому? Здогадалися, тоді – молодці! Уважно придивившись до інших інструментів, можливо, учні назвуть назви інших груп. Так можна ознайомитися з групами оркестру – струнні, смичкові, духові та ударні.

Закріпити матеріал допоможе гра-імітація «Оркестр»: школярі розподіляються на групи оркестрового колективу (струнна, духова, ударна) і під музику імітують гру на музичних інструментах. Виконати завдання допоможе роздатковий матеріал: діти швидко здогадаються, на яких музичних інструментах грають музиканти, і знайдуть їм місце в оркестрі (можливо, музиканти запізнилися на репетицію?).

Продовжуючи тему театру, наступний урок варто почати із загадки і демонстрації добре знайомого учням персонажа української народної казки – Колобка (малюнок, іграшка тощо). Вчитель пропонує перенести події казки у театр опери й балету і запитує учнів: що буде робити Колобок на сцені балетної вистави? А якщо він завітає до опери, то як буде спілкуватися? – Він співатиме! – радивлю, тому що в оперному театрі всі герої співають. Так першокласники порівнюють балетну й оперну виставу (можна показати фрагменти вистав у відеозапису) і з'ясують, що опера – це спектакль, де усі діючі особи співають, а в балеті зміст передається глядачам пластикою тіла. Далі школярі пригадують інших персонажів казки «Колобок»: хто з них яким голосом співатиме? Ось навколо

такого запитання і розгортається урок. Мандруючи разом із Колобком по казковій доріжці, учні зустрічаються з іншими персонажами казки, розмірковують над тим, хто ж із них співатиме високим голосом, а хто – низьким; хто чоловічим, а хто дитячим. Учителю пояснює, що у кожного героя казки свій голос – високий чи низький (музиканти говорять: високий, низький, середній регістр), який допомагає створити різні образи.

Вправа-експеримент: спробуйте проспівати речення «Я Колобок, Колобок» високим голосом, а потім – низьким. Що змінилося? Чому Зайчик співає високим голосом, а Ведмідь – низьким? Урок продовжується слуханням музичних характеристик персонажів музичної казки «Плескачик» («Колобок») (автори Г. Гриневич, Н. Забіла). Школярі розмірковують, яка музика зображає похмурого Вовчика, боязкого Зайчика, неповороткого Ведмедя і хитру Лисичку. Можна розподілити ролі та розіграти казку. Прорепетувати фрагменти опери-казки на уроці можна за допомогою виліплених попередньо на уроці образотворчого мистецтва персонажів казки. У цьому випадку методичний прийом «забігання вперед» до теми «Ляльковий театр» буде виправданим, оскільки учні пересвідчаться в тому, як той самий сюжет може втілюватися засобами різних видів театру. Продовжуючи тему музичного театру, учні під керівництвом вчителя намагаються з'ясувати основні ознаки опери, визначати й обговорювати засоби музичної виразності, які композитор використовував при створенні музичних «портретів» героїв. Під час уроку вчитель зверне увагу школярів на склад виконавців: коли співає один персонаж – він називається солістом (Пісенька Колобка), коли герої співають разом – вони утворюють ансамбль, а коли співає разом багато виконавців – звучить хор (пісня звірів). А щоб першокласники запам'ятали нові терміни, вчитель пропонує їм розв'язати кросворд, вписуючи слова-поняття у порожні клітинки: Співаю один, здогадайся – хто я такий? (Соліст). Заспіваймо разом – сподобається обом (Ансамбль). Співаків багато стало – гучно разом заспівало (Хор).

Знайомство з музичною казкою продовжується із запитань вчителя: «Чи бував хтось з дітей у ляльковому театрі? Чим відрізняється ляльковий театр від музичного?» Головна відмінність такого театру полягає в тому, що головними акторами у ньому є ляльки. Ляльки бувають різними. Ляльки-маріонетки рухаються на нитках або на дротах, артисти, що ними керують, знаходяться над сценою.

Тростевими ляльками керують з-за ширми тростями. Ляльки-«рукавички» з'являються поверх ширми. А бувають ще механічні, пальчикові ляльки, ляльки тіньового театру. На сучасній сцені ляльки можуть грати навіть разом з акторами. Наприклад, якщо потрібно поставити виставу про Гулівера, то самого Гулівера грає сам актор, а ліліпутів – ляльки [4, с.58].

Акторам потрібно мати досить вправні руки, щоб майстерно керувати ляльками. На уроці вчитель запропонує школярам тренувати свої руки й пальчики у пальчикових іграх («тіньовий театр»): щоб утворити тваринок, учні складають пальчики своєї руки так, як показано на малюнках-зразках у творчому зошиті чи підручнику. Потім проєктують руку на ширму, за якою розміщується джерело світла (лампа, ліхтар), і розглядають на стіні утворені рукою тіні. Такі вправи є корисними для першокласників, оскільки розвивають моторику руки, тренують м'язи рук (напружують і розслаблюють).

Підсумкові уроки на тему «Види театрального мистецтва» бажано побудувати як уроки узагальнення матеріалу.

На уроці узагальнення вивченого матеріалу можна запропонувати вчителю методичні форми роботи з учнями: музично-театральна вікторина, рольові діалоги за ілюстраціями, ігри-драматизації.

Кожна із цих форм роботи сприяє розвитку тих чи інших здібностей і самовираження молодших школярів. Використання музично-театральної вікторини розвиває слухову пам'ять, увагу і навички аналізу, рольові діалоги за ілюстраціями передбачають використання вербальних засобів, тому вчитель звертає увагу дітей на те, що мова акторів має бути дуже виразною, чіткою, інакше вистава не буде яскравою і цікавою для глядачів. Ці та подібні їм вправи згуртовують першокласників, розвивають почуття партнерства та сприяють формуванню колективу. А от ігри-драматизації вчитимуть учнів самостійно знаходити засоби виразності, щоб зіграти одну роль: інтонацію, жести, рухи. У процесі ігор-драматизацій варто надавати учням право вибору ролей, враховувати їхні бажання, призначати на роль не тільки активних, а й боязких та несміливих дітей. Учні можуть обирати ролі, тягнучи жереб-картку, на якій схематично зображено персонажа, якого вони гратимуть.

Висновки. Отже, варіативність мистецької мови, специфічність мистецьких образів, різноманіття жанрів і форм дає широкі можливості для використання численних методів і прийомів роботи

в освітньо-виховному просторі в початковій школі. Навчально-методичні приклади, викладені у статті, надають можливість перетворення уроку у гру, експеримент, дослідження (методи роботи на уроці), а звичайний урок – в урок-екскурсію, виставу, подорож (форми уроку). Ознайомлення з інноваційними формами: завданням-імпровізацією, режисерськими іграми тощо – допоможуть вчителю цікаво й творчо організувати виконавську діяльність учнів, надихнути на творчі пошуки у царині викладання мистецтва.

1. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
2. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, та ін. – Х. : Веста; Ранок, 2006. – 256 с.
3. Психология и педагогика художественного творчества : учебное пособие для вузов. – 2-е изд. – М. : Академический проект; Гаудеамус, 2008. – С. 430–435.
4. Рагозіна В. В. Система творчих завдань на уроках мистецтва у першому класі / В. В. Рагозіна, І. В. Руденко // За програмою інтегрованого курсу «Мистецтво» : навч.-метод. посібник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – С. 45–58.

УДК 37.03-053

Марія Клепар

**Деякі аспекти вокального виховання
дітей молодшого шкільного віку**

У статті розглянуто проблеми організації вокального виховання дітей молодшого шкільного віку. Особлива увага звернута на психолого-педагогічних, фізіологічних та вокальних особливостях розвитку дитячого голосу.

Ключові слова: *розвиток гортані, розвиток дихання, розвиток інтонування.*

The article is devoted to the problem of organization of primary school children's vocal bringing-up. The author's attention is concentrated on psychological, pedagogical and physiological peculiarities of the development of a child's voice.

Keywords: *development of larynx, development of breathing, development of intonation.*

ЗМІСТ

Роман Андрусичин, Володимир Савчук	
Народні звичаї та обряди Гуцульщини.....	3
Ігор Бай	
Актуальні питання навчання образотворчому мистецтву в загальноосвітніх навчальних закладах.....	10
Світлана Барило, Олександра Качмар	
Розвиток музично-творчих здібностей молодших школярів	15
Мирон Вовк	
Психолого-педагогічні та методичні підходи до організації музичного навчання в школі	21
Михайло Гнатюк	
Любов і творчість Софії Караффи-Корбут.....	29
Ірина Жеребецька	
Веснянки як одна із тем для вивчення на уроках постановки голосу студентами спеціальності «Початкове навчання і музика».....	37
Ірина Івасишин	
Розвиток педагогічної креативності у підготовці майбутнього вчителя музики до професійної діяльності...	42
Олександра Калинчук	
Хореографія як складова естетичного розвитку дитини....	47
Олександра Качмар, Світлана Барило	
Види театрального мистецтва на уроках музики в першому класі.....	53
Марія Клепар	
Деякі аспекти вокального виховання дітей молодшого шкільного віку.....	61
Тарас Кметюк	
Музичні ігри Василя Верховинця як метод формування творчих здібностей молодших школярів	69
Петро Коваль	
Мистецтво у формуванні морально-етичних цінностей студентів вищих навчальних закладів.....	75
Григорій Котик, Тетяна Котик	
Розвиток творчих здібностей молодших школярів під час ознайомлення з казкою-оперою.....	81